

मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र ब्रह्मैतु सदनादृतस्य वि रश्मिभिः ससृजे सूर्यो गाः ।

वि सानुना पृथिवी संस्र उर्वी पृथु प्रतीकमध्येधे अग्निः ॥ ७.०३६.०१

ऋतस्य सदनात्- देवयजनदेशात् । ब्रह्म- मन्त्रमुपासनं वा । प्रैतु- सूर्यं प्रति प्रकर्षेण गच्छतु । सूर्यः- सविता । रश्मिभिः- किरणैः । गाः- अपः । वि- विशेषेण । ससृजे- सृजति । आध्यात्मिके आत्मा चिद्रश्मिभिर्मूलशक्तिधाराः सृजति । उर्वी- विस्तीर्णा । पृथिवी- भूमिः । सानुना- उच्छ्रितेन प्रदेशेन । वि संस्रे- विसरति । अग्निः । पृथु- विस्तीर्णम् । प्रतीकम्- रूपम् । अध्येधे- आदीप्यते ॥१॥

इमां वा मित्रावरुणा सुवृक्तिमिषं न कृण्वे असुरा नवीयः ।

इनो वामन्यः पदवीरदब्धो जनं च मित्रो यतति ब्रुवाणः ॥ ७.०३६.०२

असुरा- प्राणदौ । मित्रावरुणा- मित्रावरुणौ । ऋताधिदेवता वरुणः । स्नेहाधिदेवता मित्रः । इमाम्- एताम् । वाम्- युवयोः । सुवृक्तिम्- सुष्ठु आवर्जितां वाचम् । इषम्- इच्छाम् । इष इच्छायाम् । न- इव । नवीयः- अभिनवाम् । कृण्वे- करोमि । वाम्- युवयोः । अन्यः- एको वरुणः । इनः- स्वामी सन् । अदब्धः- अहिंस्यः सन् । पदवीः- पदस्य स्थानस्य जनयिता भवति । मित्रः । ब्रुवाणः- उपदिशन् । जनम् । यतति- यातयति प्रवर्तयति ॥२॥

आ वातस्य ध्रजतो रन्त इत्या अपीपयन्त धेनवो न सूदाः ।

महो दिवः सदने जायमानोऽचिक्रदद्वृषभः सस्मिन्नूधन् ॥ ७.०३६.०३

ध्रजतः- गतिशीलस्य । वातस्य- वायोः । इत्याः- गतयः । आ- अभितः । रन्ते- रमन्ते । धेनवः- गावः । न- च । सूदाः- प्रेरयिष्यः । अपीपयन्त- प्यायन्ते । महः- महतः । दिवः- नभसः । सदने- सद्मनि । जायमानः- जातः । सस्मिन्- तस्मिन् । ऊधन्- अन्तरिक्षे । वृषभः- वर्षकः । अचिक्रदत्- गर्जति ॥३॥

गिरा य एता युनजद्धरीं त इन्द्र प्रिया सुरथा शूर धायू।

प्र यो मन्युं रिरिक्षतो मिनात्या सुक्रतुमर्यमणं ववृत्याम् ॥ ७.०३६.०४

शूर- समर्थ । इन्द्र । ते- तव । हरी- आकर्षणशक्तिभूतप्राणतुरगौ । यः । गिरा- मन्त्रेण । धायू- धारकौ । प्रिया- प्रियौ । सुरथा- सुष्ठु रंहणौ । एता- इमौ । युनजत्- रथेन योजयति तं प्रति आयाहि । यः- यत् । रिरिक्षतः- हिंसकस्य । मन्युम्- क्रोधम् । मिनाति- हिनस्ति । सुक्रतुः- शोभनप्रज्ञः सन् । तम्- तत् । अर्यमणम्- सौशील्याधिदैवतम् । प्र- प्रकर्षेण । आ ववृत्याम्- आवर्तयामि ॥४॥

यजन्ते अस्य सख्यं वयश्च नमस्विनः स्व ऋतस्य धामन्।

वि पृक्षो बाबधे नृभिः स्तवान इदं नमो रुद्राय प्रेष्ठम् ॥ ७.०३६.०५

वयश्च- प्रपन्नाश्च । नमस्विनः- नमस्कारवन्तः । स्वे- स्वकीये । ऋतस्य धामन्- सत्यस्थाने । अस्य- एतस्य रुद्रस्य । सख्यम्- मैत्रीमिच्छन्तः । यजन्ते- पूजयन्ति । नृभिः- मनुष्यैः । स्तवानः- स्तुतः । पृक्षः- अन्नम् । वि बाबधे- विबध्नाति । यच्छतीति भावः । इदम्- एतत् । रुद्राय- द्रवणाधिदैवताय । प्रेष्ठम्- प्रियतमम् । नमः ॥५॥

आ यत्साकं यशसो वावशानाः सरस्वती सप्तथी सिन्धुमाता।

याः सुष्वयन्त सुदुघाः सुधारा अभि स्वेन पयसा पीप्यानाः ॥ ७.०३६.०६

यत्- यासां मध्ये । सरस्वती- रसचोदयित्री देवता । सिन्धुमाता- स्यन्दनशीला जननी । सप्तथी- सप्तमी भवति । याः । सुष्वयन्त- प्रवहन्ति । सुदुघाः- शोभनदोग्ध्रयः । सुधाराः- शोभनधारा विच्छित्तिरहिताः । स्वेन- स्वकीयेन । पयसा- उदकेन । अभि पीप्यानाः- अभिवर्धयन्त्यः । यशसः- अन्नवत्यः । वावशानाः- कामयन्त्यः । ता नद्यो मूलशक्तिधारा अत्रागच्छन्तु ॥६॥

उत त्ये नो मरुतौ मन्दसाना धियं तोकं च वाजिनोऽवन्तु।

मा नः परि ख्यदक्षरा चरन्त्यवीवृध्न्युज्यं ते रयिं नः ॥ ७.०३६.०७

उत- अपि च । त्ये- ते । मरुतः- वाताः प्राणाः । मन्दसानाः- तुष्टाः । वाजिनः- गतिशीलाः ।
धियम्- बुद्धिम् । लोकम्- सन्ततिम् । च । अवन्तु- रक्षन्तु तर्पयन्तु । अक्षरा- वाग्देवता । चरन्ती ।
नः- अस्मान् । परि- परित्यज्य । मा । ख्यत्- गच्छतु । नः- अस्माकम् । युज्यम्- योगमयीम् ।
रयिम्- सम्पदम् । ते- मरुतः । अवीवृधन्- वर्धयन्तु ॥७॥

प्र वो महीमरमतिं कृणुध्वं प्र पूषणं विदुष्यं न वीरम् ।

भगं धियोऽवितारं नो अस्याः सातौ वाजं रातिषाचं पुरंधिम् ॥ ७.०३६.०८

अरतिम्- रागातीताम् । महीम्- महतीमदितिम् । विदुष्यम्- यज्ञार्हम् । न- च । वीरम् । पूषणम्-
पोषकं सूर्यमात्मानम् । नः- अस्माकम् । अस्याः- एतस्याः । धियः । अवितारम्- रक्षकम् । सातौ-
सम्भजने । वाजम्- गतिमत् । रातिषाचम्- दानशीलम् । पुरन्धिम्- पुरुधारणासमर्थम् । भगम्-
सौभाग्याधिदैवतम् । वः- यूयम् । प्र- प्रकर्षेण आह्वयत ॥८॥

अच्छायं वो मरुतः श्लोकं एत्वच्छा विष्णुं निषिक्तपामवोभिः ।

उत प्रजायै गृणते वयो धुर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७.०३६.०९

वः- युष्माकम् । अयम्- एषः । श्लोकः- मन्त्रः । मरुतः- प्राणविशेषान् । अच्छ- अभिलक्ष्य ।
निषिक्तपाम्- गर्भपालकं रसानुभवकरं वा । विष्णुम्- व्यापनशीलमन्तर्यामिणम् । अवोभिः-
रक्षाभिः । एतु- गच्छतु । उत- अपि च । गृणते- स्तुवते । प्रजायै- जनाय । वयः- अन्नम् । धुः-
दधतु । यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥९॥